

Jelmezbáli (ál)indentitások GreCsó Krisztián *Jelmezbál* című regényében

GreCsó Krisztián kilencedik kötetét, kezdeti lírai szárnypróbálgatásai után ötödik regényét jelentette meg: sajátos stílusesszközeivel a falusi környezetet, az abból való kiszakadást, az urbánus légkörbe tévedő egyént és annak identitáskeresését írja le újra és újra. Míg a *Mellettünk elférsz* című regényében a családi szférát, a *Megyek utánad* című alkotásában pedig a párkapcsolati sítót helyezi középpontba, addig a *Jelmezbál* mindezek köhézióját tartalmazza. Az indentitások szempontjából megközelítve fontos kitérni az (ál)indentitásokra, valamint arra, hogy a *Jelmezbál* mint cím már önmagában is hordozza-e azt a kettősséget, amit a szereplők összetett személyisége felvonultat.

A posztmodernben felerősödtek a műfaji besorolással kapcsolatos kérdések, jelen esetben a kategorizálás azonban egészen biztosan megkerülhetetlen probléma. A *Jelmezbál* kompozícióján kiérezhető az az írói szándék, miszerint GreCsó Krisztián novelláskötet megírására készült. A novelláskötetre emlékeztető szerkezet, illetve a novellaregény misztikussá teszi a mozaikos történet fonalait, darabonként áll össze egységes egészé, idősíkokat, térbeli váltásokat felhasználva. „Az egység az irodalomértés egyik központi kategóriájaként és a kritika egyik legfontosabb követelményeként csak a közelmúltban kérdőjeleződött meg” (HAJDU 2003; 9). Felmerülhet tehát a kérdés, hogy az egyébként önállóan értelmezhető és élvezhető fejezetek novellaként való funkcionálása ellenére GreCsó miért ragaszkodik az alcímben a regény (*Egy családregény mozaikja*) kifejezéshez? A tartalom ismerete nélkül is feltételezhető, hogy már itt felveszi a mű azt az álarcot, amelyet később a karakterek viselnek. A szereplők tehát a fedőlaptól kezdődően maszkot húznak magukra. A maszk viselésével a regény szereplői megváltoztatják indentitásuknak – amely „a tudat ügye, vagyis egy önmagunkról kialakult tudattalan kép tudatosulása” (ASSMANN 2004; 123) – bizonyos komponenseit. Mivel azonban a *Jelmezbál* szereplői a tár-

sadalom részeként működnek, differenciálnunk kell az egyéni és a személyes identitás között. Jan Assmann szerint az egyéni identitás az egyén tudatában kiépült és fenntartott kép, mely megkülönbözteti őt a kollektív többi tagjától, a sajátosságát, pótolhatatlanságát deklarálja. „A személyes identitás viszont az egyén társadalmi elismertségére és a besorolhatóságára vonatkozik” (ASSMANN 2004; 129–130).

A *Jelmezbál* szerkezeti sajátosságaként tekinthetünk arra, miszerint a novellaként is olvasható szövegrészek szerves alkotóelemei a regénynek, ám a rövidtörténeteszerű textusok a regény narratív síkjában is lényeges funkcióval bírnak. A cselekmények sorozata egy gyilkossággal kezdődik, így leszünk szemtanúi, elszenvedői és egyben nyomozói az ügynek. GreCsó bűnügyi tematikája ugyan a szépirodalmi lektűr felé mutat, alkotása azonban nem követi a hagyományos hollywoodi fogásokat, hiszen a krimi megfejtése hamar egyértelművé válik. A korábban a címben felvázolt identitáskérdés visszatérő elemként a nyomozással is összeegyeztethető, a szerteágazó szálak arra kényszerítik a befogadót, hogy – mellékelt kapcsolati háló hiányában – önmaga kezdjen el jegyzetelni, így a krimi (ál)identitásának elsődleges megnyilvánulása épp abban rejlik, hogy nem közvetlenül az alkotáson belül megy végbe a nyomozás, hanem azon kívül, a befogadói olvasás folyamán áll össze apró részletekből a történet. Az a történet, amelyről kifejezetten nehéz beszélni, alig találni rajta fogást, mert a *Jelmezbál* egyben családregegy, falusi regény, sőt, életelbeszélés.

A novellaregegy tizenhét fejezetcíme között egyaránt találhatunk általánosan leíró, önazonosítást kifejező (*Ötvenhét ember; Barbárok; A látogató; A pék lánya; Fél kiló disznósír*), valamint a lokalitásból való kiszakadást kivetítő, az egyén társ- és önkeresését jelző, vagy akár bibliai transzformatív címeket is (*Ahol a lélek; A damaszkuszi út; Kéj fel, és járj*). A damaszkuszi út egy vonatúton vázolja fel a kettős identitásváltást, mely Saulus történetét felhasználva mutatja be az eltévedt, de visszatérő Dániel Iván történetét, amelyben intertextusként megjelenik Esterházy „csúcsforgalom van a damaszkuszi úton” megjegyzése is. Az önazonosítások és az identitásváltások fedele alatt bújik meg Szoloványiék, Károlyiék, Bernáték, Daridáék, Szélék, idősek és fiatalok, generációk elbeszélése. Közös pont bennük a fiktív falu, Sáráság létezése és élete. A lokalitás és az ahhoz való kötődés már a mű legelején megjelenik, sajátos definíciót kap: „A vidék, az vidék, egy nagy massa az egész, parasztokkal, csönddel és szorongással” (GRECSÓ 2016; 4). A mondatot követő több mint háromszáz oldal úgy szól a befogadói közegről, hogy a szereplők ezt az állítást járják körül, hol közvetlen részeseiként, hol elszakadó egyénként. A *Jelmezbál* napjainkba nyúló történet, melynek főszereplői nők, fő motívumai a családi tudat, az elhallgatás,

az elnyomás, az elvágyódás és a mindezekből eredő generációs konfliktusok feloldása az identitáskeresések problémakörében. Az író több interjúban említette, hogy hiába tűnik elsőre úgy, hogy ezek a történetek szomorúak, többnyire tragikusak, mögöttük egy sikertörténet bújjik meg, mert „a magyar ember sikere nem hollywoodi siker, már a nem feladás is sikernek számít. A családi történetekben előfordul, azokból generálódó sértettség, szorongás esetében az elengedés mindig nehéz, de »a család az egyetlen tér, ahol a megbocsáthatatlan is megbocsátható«” (KISZELY 2016). Ha ezekben a sikertörténetekben folyamatos a keresés, elköltözés, visszatérés, a változást sürgető motívumok, akkor a lokálisból eredő állandóság elmentmond az identitás alapvetően hagyományos felfogásmódjának. Itt jön képbe a mozaikos összetettségéből eredő időváltó technika, melynek következtében az emlékeztetműködés erősíti a faluhoz való ragaszkodást. Az emlékezet ugyanis statikus (egészen addig, amíg új információ nem kerül nyilvánosságra).

„Közelről más az arca, ismerős is, nem is, de hát egy kor felett minden arc egyforma, mindenki emlékeztet valakire, és senki sem az, akinek látszik. De ahogy a bajszos férfi a pálinkát kéri, az egészen ismerős. Szoloványinak olyan érzése van, mintha hallotta volna már valahol. Persze ilyen is van. Minden mindig volt már egyszer. És még lesz is. Hatvan fölött nem éri meglepetés az embert, hacsak az nem, hogy minden ugyanolyan” (GRECSÓ 2016; 5). A korábban felvázolt egyéni identitáshoz hasonlóan az emlékezőképesség művészete is az egyénhez tartozik, ám az emlékezet kultúrája már a személyes identitással állítható párba, mert mindkettő a társadalmi szférától függ és a szocializálódás során alakul, tapad az emberhez, ezáltal válik a kollektív produktumává (ASSMANN 2004; 30). Szabó Szilvia (*Önértés-történetek* című tanulmánykötetében kitér az identitást determináló objektumokra, kapcsolatba hozza őket az assmanni emlékeztetipológiával. Szerinte a kulturális emlékezet szférájába minden olyan köznapi tárgyat besorolhatunk, melyek létükkel vagy éppen nemlétükkel egy személyes múltat idéznek fel, ezáltal a hovatartozás problematikus volta is felszínre kerül (SZABÓ 2010; 27). A *Jelmez*ből esetében kevésbé a tárgyak, sokkal inkább a cselekmények léte vagy nemléte az, amely triggerként szolgál az emlékezet és az (ál)identitások felidézésében, hiszen „mindenki emlékeztet valakire, és senki sem az, akinek látszik” (GRECSÓ 2016; 5). A múlttal való összekapcsolás többször visszatér a karakterek életelbeszésében, az azzal való viaskodás az emlékezet és a múlt tagadását hivatott jelezni, ezáltal a jelenben (jövőben?) a fiatalabb kori énjüket negálják felvett álarcuknak köszönhetően a szereplők: „És mint még soha, vagy mint gyerekkorában utoljára, sír” (GRECSÓ 2016; 12). Az assmanni emléke-

zetkultúra megköveteli, hogy a jelenben létező identitás „viszonyba” lépjen a múlttal. Ennek alapvetően két feltételt szab. Az egyik, hogy a múlt nem tűnhet el nyom nélkül, bizonyítékként létezniük kell, amely alapján következtethetünk a meglétükre. A másik feltétel, hogy ezen bizonyítékok jelentős különbségeket tartalmazzanak a mához képest (ASSMANN 2004; 32). A mához való különbség esetünkben az idő változása, „felnőttek már, egy legény nem szólíthat le csak úgy egy leányt” (GRECSÓ 2016; 15).

Műfaji besorolás, cím, identitás, lokalitás és emlékezet – mind-mind szükséges ahhoz, hogy a különálló novellák regénnyé álljanak össze. A műfaji határokon való egyensúlyozás kérdése azért merülhet fel, mert az író egy hosszabb, összetettebb kompozíciót épít fel a mozaikdarabokként egymásra épülő szövegegységekből. A schleiermacheri leírás igénybevételével az egészről való elképzelés alapján válnak értelmezhetővé a részek, de az egyes részletek felderítése folyamatosan arra kényszeríti a befogadót, hogy módosítsa az egészről korábban kialakított képet. Ebben a hermeneutikai körben a részek „teljes harmóniában illeszkednek – nem egymáshoz –, hanem az egészbe” (HAJDU 2003; 10–11). A novellaregény utolsó oldalain elérkezünk a csúcsponthoz, ahol összeérnek a szálak. Grecsó Krisztián az utolsó, tizenhetedik fejezetben (*Friss puncs*) egyesíti a történeteket. Érdekes, egyfajta szépirodalmi absztraktnak tekinthető zárása ez az alkotásnak, korántsem ellentmondásos azonban, sőt, még inkább kiemeli mindazokat a vonásokat, melyek végigvonultak az elbeszéléseken.

A farsangi hagyományok a vízkeresztől egészen a nagyböjt kezdetéig tartó időszak megnevezése a keresztény kultúrában, elsősorban a népi-ünnepélyek, multságok, jelmezbálok ideje. A *Jelmezbál (Egy családregény mozaikja)* utolsó részében a tényleges bál időbeli megjelenésével megkezdődik az (ál)identitások leleplezése, hiszen az alkotásban a szereplők is arra eszmélnek, hogy „a jövő héten jelmezbált tartanak, igen, furcsa, hogy ilyen későn, tudja ő nagyon jól, hogy már böjt van, de muszáj valahogyan eltölteni a téli estéket” (GRECSÓ 2016; 282). Az ünnep késésével álságosan töri meg a fennálló statikus helyzetet, de az ünnep és a köznap rendje nem különülnek el egymástól, mert a jelmezbál lesz az a mozzanat az időfolyamban, mely struktúrát és ritmust kölcsönöz neki, ezzel teremti meg az idő általános rendjét, amelyben a mindennapok a helyükre kerülhetnek (ASSMANN 2004; 58). A szabályok felrúgásával önmaga maszkjába bújtatja az ünnepet, mert pontosan ez az álarc mögé rejtőzés biztosítja a felhőtlen szórakoz(tat)ást. A jelmezes környezetben metabeszéd felhasználásával invitálja játékra a befogadót Grecsó, „majd elmondja a történet csattanóját a jelmezbálon, »már ha eljön«. Ígéri, igazán fortélyos, fordulatossá a történet vége, mondja, és köszönés nélkül visszamegy a kastélyba”

(GRECSÓ 2016; 286). Az identitással kapcsolatos irodalmi kérdésfelvetések és a szerepcserés, jelmezes megnyilvánulások együttes megléte nem újdonság a szépirodalomban. Grecsó Krisztián novellaregényében nem az extravagáns, női-férfi csere irodalmi toposza jelenik meg, hanem egy kifinomultabb, ugyanakkor rejtelmesebb álcázásmechanizmus tárul fel az olvasók előtt. Metaszinten valósul meg a médiumok közti átjárás, amikor Bernátné igazgatónő szájából elhangzik az „ördög bújt a gyerekekbe, mióta felvették a jelmezeket, nem lehet bírni velük” (GERCSÓ 2016; 308) mondat. Érvényes ez az identitásokat meghazudtoló álság az összes szereplőre, legyen szó a középpontba helyezett női karakterekről, vagy az ebben a regényben kissé háttérbe kerülő férfiakról. A végén pedig nem marad más, mint a további rejtőzködés, az (ál)identitások mögötti hazugságokban való létezés: „és mosolyog, neki eszébe sem jutott, hogy a történet vége nem a bál vége, egyáltalán semmit sem gondolt erről az egészről” (GRECSÓ 2016; 310).

Kiadás

GRECSÓ Krisztián (2016): *Jelmezbál*. Magvető, Budapest

Irodalom

ASSMANN, Jan (2004): *A kulturális emlékezet*. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Ford. HIDAS Zoltán. Atlantisz, Budapest

HAJDU Péter (2003): A regény egységességéről. In JÓZAN Ildikó–KULCSÁR SZABÓ Ernő–SZEGEDY-MASZÁK Mihály (szerk.): *Az elbeszélés módzatai*. Narratíva és identitás. Osiris, Budapest

KISZELY Zsófia (2016): „A nem feladás a siker” = *KULTer*. <http://kulter.hu/2016/11/a-nem-feladas-a-siker/> (2016. november 22.)

SZABÓ Szilvia (2010): *(Ön)értés-történetek*. Identitáslétesítés a jelenkori magyar prózában. Forum, Újvidék